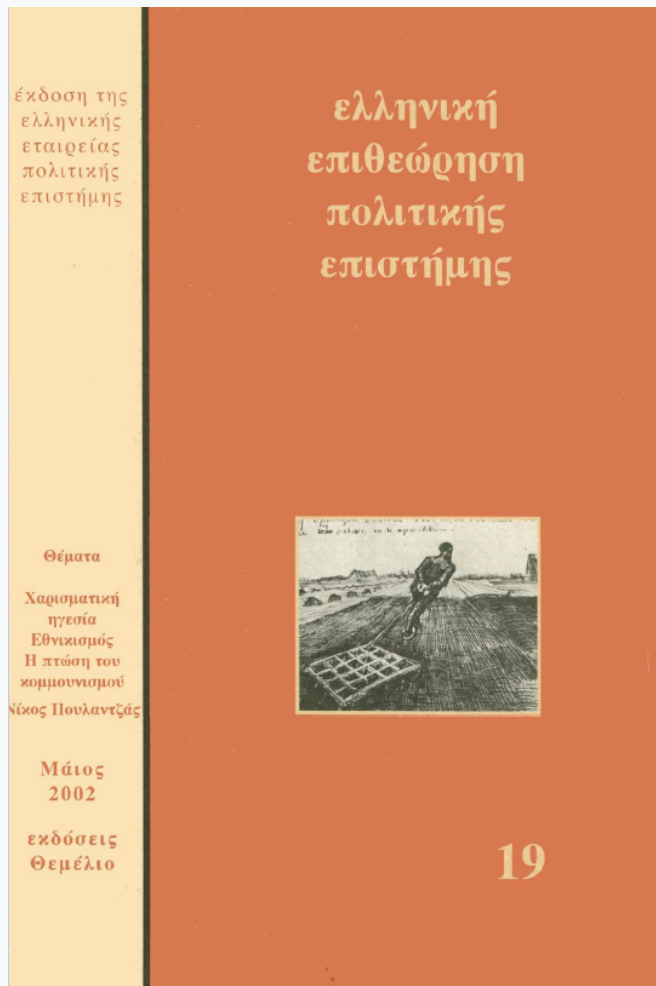

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 19, Αρ. 1 (2002)

Πολιτική και «σύγκρουση των πολιτισμών». Το επιχείρημα τον S. Huntington για τη μοναδικότητα του δυτικού πολιτισμού και την απίσχναση του οικουμενικού χαρακτήρα της νεωτερικότητας

Στέφανος Δημητρίου

doi: [10.12681/hpsa.14996](https://doi.org/10.12681/hpsa.14996)

Copyright © 2017, Στέφανος Δημητρίου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δημητρίου Σ. (2017). Πολιτική και «σύγκρουση των πολιτισμών». Το επιχείρημα τον S. Huntington για τη μοναδικότητα του δυτικού πολιτισμού και την απίσχναση του οικουμενικού χαρακτήρα της νεωτερικότητας. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 19(1), 5–21. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14996>

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ*

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ «ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ»

ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΤΟΥ S. HUNTINGTON ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΝΑΔΙΚΟΤΗΤΑ
ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΙΣΧΝΑΝΣΗ
ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ

Το άρθρο επιχειρεί μία κριτική ανακατασκευή του επιχειρήματος του S. Huntington. Ο Huntington θεωρεί ότι ο δυτικός πολιτισμός βρίσκεται εν κινδύνω απειλούμενος από αλλότριους και εχθρικούς προς αυτόν πολιτισμούς. Στο παρόν άρθρο ασκείται κριτική στον τρόπο εννοιολογικής και μεθοδολογικής συγκρότησης αυτού του επιχειρήματος, ώστε να καταδειχθούν οι λόγοι για τους οποίους ο Huntington αντιπαραθέτει το οικουμενικό περιεχόμενο και το αξιακό σύστημα του νεωτερικού πολιτισμού προς τη μοναδικότητα του δυτικού πολιτισμού. Έτσι, οι αξίες της ανοχής και της συνύπαρξης υποκαθίστανται από την ανάγκη διαφύλαξης των αμιγών χαρακτηριστικών του δυτικού πολιτισμού, ο οποίος απειλείται από διαφορετικά πολιτισμικά υποδείγματα έναντι των οποίων οφείλει να κατισχύσει, εάν θέλει να διατηρήσει την κυριαρχία του.

1. ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ: ΟΙ ΗΓΕΜΟΝΙΚΕΣ ΑΠΟΒΛΕΨΕΙΣ ΚΑΙ Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΙΣΧΥΟΣ ΩΣ ΟΡΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΟΙΒΑΙΑ ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΑΦΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

Η θεωρητική παρέμβαση του S. Huntington ισορροπεί, κυρίως, μεταξù των αξόνων της γεωπολιτικής και της γεωστρατηγικής, ενώ, χωρίς να αποφεύγει μία αποτίμηση του δυτικού πολιτισμού, διερευνά τη σχέση του πολιτισμού με την υπάρχουσα πολιτισμική ποικιλία και τον εκδυτικισμό των πολιτισμικών παραδόσεων.¹

* Ο Στέφανος Δημητρίου είναι Επιστημονικός Συνεργάτης του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών.

1. Αναφερόμαστε στο βιβλίο του S. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon and Schuster, Νέα Υόρκη 1996 [*Η Σύγκρουση*

Η βασική άποψη του Huntington έγκειται στην παραδοχή ότι οι πολιτισμικές ταυτότητες αποτελούν τους όρους συγκρότησης όλων των τύπων και των μορφών σύγκρουσης, οι οποίες διαρρηγνύουν τη συνοχή του σύγχρονου κόσμου με τα χαρακτηριστικά που αυτός προσέλαβε μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου.

Το κεντρικό επιχείρημά του ερείδεται στη διαπίστωση ότι ο δυτικός πολιτισμός τελεί εν κινδύνω, ενώ το ίδιο επιχείρημα αποβλέπει στον τονισμό της μοναδικότητας αυτού του πολιτισμού. Έτσι, αναπτύσσεται ένα επιχείρημα εδραζόμενο στις εξής βασικές θέσεις, όπως τις ορίζει ο ίδιος ο Huntington:

i. Ο δυτικός πολιτισμός δεν είναι οικουμενικός αλλά μοναδικός. Ο εκσυγχρονισμός, ως έκτυπο και κυρίαρχο γνώρισμα του δυτικού πολιτισμού, δεν εγγυάται την παγκοσμιότητα, ως οικουμενικότητα αυτού του πολιτισμού.

ii. Ο εκσυγχρονισμός, ως περιεχόμενο του εκδυτικισμού, δεν οδηγεί αφεύκτως στην οικείωση του δυτικού πολιτισμού ούτε και συνελπάγεται τον εκδυτικισμό των ισχυόντων, σε μη δυτικές κοινωνίες, πολιτισμικών ιδεοτύπων.

iii. Ο συσχετισμός και η ισορροπία μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών υποδειγμάτων τροποποιείται σε βάρος του δυτικού πολιτισμικού υποδείγματος και προς όφελος αλλότριων προς αυτό το υπόδειγμα πολιτισμικών υποδειγμάτων (π.χ. ασιατικός, ισλαμικός πολιτισμός).

iv. Η διαφαινόμενη και διηνεκώς αυξανόμενη τάση προς αυτοκατάφαση των τοπικών, πολιτισμικών υποδειγμάτων δημιουργεί προϋποθέσεις για εχθροπραξίες, οι οποίες θα σημειώνονται κατ'επίκληση πολιτισμικών διαφορών, αλλά και για συμμαχίες συναπτόμενες επί τη βάσει πολιτισμικής συγγένειας.

v. Η τάση της Δύσης για παγκόσμια κυριαρχία οδηγεί στην αναπόφευκτη αντιπαράθεση με την Κίνα και το Ισλάμ που, εκτός από πολιτισμικές κοιτίδες, είναι και ισχυροί στρατιωτικοί θύλακες.

vi. Η εν κινδύνω ευρισκόμενη Δύση και το εν αμφιβόλω τιθέμε-

των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης, μτφρ.: Σ. Ριζοθανάση, Terzo Books, Αθήνα 1998], καθώς και στα άρθρα του: «The Clash of Civilizations», *Foreign Affairs*, τόμ. 72, καλοκαίρι 1993 [«Η σύγκρουση των πολιτισμών;» (μτφρ.: Κ. Γεώργιας - Δ. Καββαδία - Φ. Μ. Καραμεσίνης)] και «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», στο *Η Σύγκρουση Ανατολής-Δύσης και η πρόκληση Χάντινγκτον*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 1998. Στο εξής, οι παραπομπές θα αναφέρονται στις ελληνικές μεταφράσεις των έργων του Huntington.

νο πολιτισμικό της υπόδειγμα χρειάζεται να διασφαλίσουν τις προϋποθέσεις για μία πολιτισμική αυτόρχεια μέσω της κατάφασης στη μοναδικότητα του δυτικού πολιτισμού, ώστε να καθίσταται δυνατή η κυριαρχία.²

Με αυτόν τον τρόπο, το κλασικό οικουμενικό ιδεώδες του νεωτερικού πολιτισμού, το οποίο διακονούσε τις αξίες της ανοχής και της διαλογικής συνεργασίας και συνύπαρξης, θεωρείται ανεπαρκές για την αντιμετώπιση των πολεμικών κινδύνων που απειλούν τη Δύση και θα επιφέρουν συρράξεις από τις οποίες, επί μακρόν, θα κατατρώχεται ο σύγχρονος κόσμος.

Ο Huntington, προκειμένου να εδραιώσει ένα επιχείρημα για το πώς οι διεθνείς ισορροπίες και η διεθνής νομιμότητα διασαλεύονται μέσα στο πλαίσιο που ορίζεται από τις ανταγωνιζόμενες και διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις, προχωρεί στη διήθηση και τον αναπροσδιορισμό του περιεχομένου εννοιών που διαθέτουν ισχυρή πολιτική και πολιτισμική βαρύτητα. Διερευνά το πλέγμα που ορίζεται από έννοιες όπως τα έθνη και ο εθνικισμός, η διεθνής πολιτική και η πολιτική των εθνικών κρατών και οι γεωπολιτικές-γεωστρατηγικές απολήξεις τις οποίες επιφέρει η σύμφυση της πολιτικής αυτής με τον εκδυτικισμό του σύγχρονου κόσμου.

Η εννοιολογική σπονδύλωση του επιχειρηματός του έχει ως εφελθτήριο την παραδοχή ότι οι σύγχρονες δυτικές κοινωνίες κινδυνεύουν, απειλούμενες από τις πολιτισμικές συγκρούσεις οι οποίες αντικατέστησαν τις ιδεολογικές αντιπαράθεσεις, μετά τις αλλαγές που επέφερε η κατάρρευση του διπολισμού στο σύγχρονο κόσμο.³ Η ανωτέρω παραδοχή εμφιλοχωρεί στο επιχείρημα που συνέχει τη θεωρητική κατασκευή του Huntington ως καταλυτικός όρος για την ιδεολογική διερμήνευση των αντιπαλοτήτων οι οποίες αναπτύσσονται σε ένα περιβάλλον διεθνούς αναρχίας.

Ο ίδιος θέτει ως αναγκαία προϋπόθεση, σχετικά με την ανάλυση των ανταγωνιστικών τάσεων του διεθνούς συστήματος και της στρατηγικής συμπεριφοράς κρατών και κοινωνιών, τον φόβο των δυτικών κοινωνικών ο οποίος προκαλείται από την προβολή των απαιτήσεων για περαιτέρω διεύρυνση της ισχύος των κρατικών οντοτήτων που ανήκουν σε διαφορετικό, ως προς τη Δύση, σύστημα πολιτισμικών παραδόσεων. Οι απαιτήσεις αυτές προβάλλονται

2. S. Huntington, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, ό.π., σ. 18-19.

3. Στο ίδιο, σ. 209.

στο όνομα ισχυρών πολιτισμικών διαφορών των οποίων η αμοιβαία εξισορρόπηση δεν θεωρείται δυνατή.⁴ Έτσι, η ανάλυσή του, διαπνεόμενη από τις αρχές του πολιτικού ρεαλισμού, εξετάζει τις δυνατότητες κυριαρχίας και επιβολής των αξιώσεων κατίσχυσης του δυτικού κόσμου σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα. Στο πλαίσιο αυτού του συστήματος, αποτελούν αντικείμενο μιας διαρκούς διακύβευσης η κατοχύρωση της διεθνούς ειρήνης, αλλά και οι αρχές του δικαίου, της ηθικής και της νομιμότητας που οφείλουν να διέπουν τις διεθνείς σχέσεις.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Huntington αρθρώνει το επιχείρημά του επί τη βάσει τριών αξόνων:

i. Επιδαφιλεύει το αναγκαίο ιδεολογικό επίχρισμα σε μία ανάλυση η οποία αποβλέπει στη θεμελίωση και τη δικαιολόγηση μίας στρατηγικής πολιτικής προς επίρρωση της «ισχύος της Δύσης».

ii. Συγκροτεί μία θεωρία του πολιτισμού με προνεωτερικά χαρακτηριστικά, θεωρία που συνίσταται στην εννόηση του πολιτισμού ως σταθερής και αμετάβλητης ουσίας η οποία εμπεριέχει και επικαθορίζει την πολιτική, υπό το καθεστώς ενός ετερόνομου προσδιορισμού.

iii. Επιδίδεται τεχνηέντως σε μία θεωρητική αυθαιρεσία, όταν προβάλλει ως «μοναδικό και ανυπέρβλητο τον δυτικό πολιτισμό», κατά μία μόνο εκδοχή του, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Έτσι, προτάσσει μία σειρά χαρακτηριστικών τα οποία, αυθαιρέτως και χωρίς την προσήκουσα τεκμηρίωση, θέτει ως απόλυτους όρους και κριτήρια για να ορίσει τι ανήκει στον δυτικό πολιτισμό και τι είναι καθ' ολοκληρίαν αποκλεισμένο από αυτόν. Υπό την επίνευση του πολιτιστικού σχετικισμού, ο οποίος διέπει τη θεώρησή του για τον πολιτισμό, την πολιτική και την οικουμενικότητα, διαχωρίζει τον δυτικό από τον νεωτερικό πολιτισμό, με συνέπεια να υπολαμβάνει την παραδοχή πως στον δυτικό πολιτισμό ανήκει μόνο ό,τι εξυπηρετεί τις στρατηγικές επιδιώξεις της Δύσης.

Αποτελεί, λοιπόν, προϋπόθεση για την κατανόηση των αναλύσεων του Huntington –και του επιχειρήματος που προκύπτει από αυτές– το ότι ο ίδιος αποβλέπει να διαμορφώσει μία απάντηση σε ερωτήματα τα οποία αφορούν το πώς μία διεθνής πολιτική μπορεί να καταστεί επιτυχής για την ικανοποίηση των αξιώσεων που θέτει η ίδια στον εαυτό της. Ταυτοχρόνως, το ίδιο ερώτημα τίθεται

4. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», ό.π., σ. 100.

και σε σχέση με το αν μία τέτοια πολιτική μπορεί και οφείλει να ισορροπεί προς το περιεχόμενο των δικαιοπρακτικών και ορθολογικών αρχών οι οποίες προσαγορεύονται από το πνεύμα ενός διεθνούς δικαίου. Ακόμη, επικεντρώνει στο ερώτημα που αφορά το περιεχόμενο των σύγχρονων αντιπαραθέσεων οι οποίες διαταράσσουν τις ισορροπίες του διεθνούς συστήματος και αποτελούν οιονεί τους παράγοντες για την έκρηξη πολεμικών αναμετρήσεων.⁵

Υπό το βάρος αυτών των ερωτημάτων, ο Huntington επιστρατεύει τον πολιτικό ρεαλισμό και διαπιστώνει ότι η έλλειψη μίας διεθνούς κεντρικής εξουσίας επιτείνει την αναρχία του διεθνούς συστήματος, σε συνδυασμό με την εγγενή ανταγωνιστική διάθεση που φέρουν οι κρατικές οντότητες οι οποίες αποβλέπουν στη διαρκώς μεγαλύτερη διεύρυνση της ισχύος τους. Αυτή η διαρκής επιδίωξη για διεύρυνση ισχύος εκδηλώνεται σε συνδυασμό με τους εκάστοτε συσχετισμούς δυνάμεων και τις ισορροπίες που αυτοί εδραιοποιούν. Ελλείπει όμως του διπολικού διεθνούς συστήματος, οι συσχετισμοί αυτοί επηρεάζονται, σε σημαντικό βαθμό, από το ειδικό πολιτισμικό βάρος που φέρουν οι ετερόδοξες πολιτισμικές παραδόσεις, έτσι ώστε να εγκαινιάζουν συμμαχίες συναπτόμενες σε αυτή τη βάση, προβάλλοντας συναφείς αποβλέψεις ισχύος ή δημιουργώντας τάσεις συσπείρωσης που υπακούουν στην ανάγκη της αμυντικής, ιδεολογικής θωράκισης συγκεκριμένων πολιτισμικών υποδειγμάτων.⁶

Ο Huntington, θεωρώντας τον «δυτικό κόσμο και πολιτισμό» ως μοναδικό, προσδίδει σ' αυτόν μία αυτονόητη υπεροχή, ώστε να τον αναβαθμίσει σε ένα υπερεθνικό κέντρο εξουσίας με ρυθμιστική λειτουργία για τη διευθέτηση των διαφορών στο διεθνές περιβάλλον. Παράλληλα, όμως, διαπιστώνει ότι αυτός ο «μοναδικός πολιτισμός της Δύσης», ο οποίος διαφοροποιείται από τον εκσυγχρονισμό και τον εκδυτικισμό κοινωνιών με διαφορετικές και, εν πολλοίς, ετερόδοξες πολιτισμικές παραδόσεις, κατατρύχεται από τον φόβο της απώλειας αυτού του ρυθμιστικού ελέγχου και της νομιμότητας που αυτός εγγυάται. Τα υποκείμενα λοιπόν των σύγχρονων

5. S. Huntington, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, ό.π., σ. 210. Επίσης, σε σχέση με τα χαρακτηριστικά της διεθνούς έντασης βλ. Αθ. Πλατιάς, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, Αθήνα 1999, σ. 82 και 85.

6. W. McNeil, «Η παρακμή της Δύσης», στο *Η Σύγκρουση Ανατολής-Δύσης και η πρόκληση Χάντινγκτον...*, ό.π., σ. 126.

αντιπαραθέσεων, σε διεθνές επίπεδο, δεν είναι μόνο οι διαφορετικές κρατικές οντότητες που συνασπίζονται επί τη βάση κοινών συμφερόντων και επιδιώξεων, αλλά και οι φορείς των διαφορετικών πολιτισμικών κοσμοθεωρήσεων και παραδόσεων.⁷ Επιπλέον, η μετατόπιση του άξονα, επί του οποίου κινούνται και εκτυλίσσονται οι αντιπαραθέσεις, από το επίπεδο της διαμάχης μεταξύ διαφορετικών κρατικών οντοτήτων στο επίπεδο των συγκρουόμενων πολιτισμικών παραδόσεων, άπτεται και της εξασθένησης του ρόλου των εθνικών κρατών, τουλάχιστον στην παραδοσιακή και εγνωσμένη έως τώρα μορφή τους η οποία φαίνεται να απάδει προς το πνεύμα που εγκαινιάζει η εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Huntington δημιουργεί ένα παλίμψηστο στο οποίο οι πυλώνες που όριζαν το προηγούμενο διπολικό σύστημα αντικαθίστανται από τις πολιτισμικές συνομαδώσεις οι οποίες προκύπτουν από αντίστοιχη πολιτισμική γειτνίαση. Έτσι, οι συσχετισμοί ισχύος φαίνεται να καθορίζονται από τις μεταβολές που επιφέρει στην ισορροπία τους το γεγονός ότι η Δύση διαθέτει πολιτισμική υπεροχή και ηγεμονία, όπως και υπερεθνικές αρμοδιότητες εξουσίας, ενώ, ταυτοχρόνως, εγγίζει τα όρια της παρακμής της με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ιδεολογική συνοχή της, την πολιτισμική της ακεραιότητα και, το κυριότερο, κατά τον Huntington, την οικονομική και πολιτική της κατίσχυση.⁸

Με βάση αυτή τη διάταξη του διεθνούς συστήματος, όπως την εξεικονίζει ο Huntington, η Δύση έχει ισχυρούς λόγους που της επιβάλλουν την ανάγκη να διακηρύσσει τη μοναδικότητά της και τη δεδομένη και αυτονόητη υπεροχή του πολιτισμού της. Ταυτοχρόνως, όμως, αντιδιαστέλλει τον εκσυγχρονισμό προς τον εκδυτικισμό, ώστε ο εκσυγχρονισμός των παραδοσιακών κοινωνιών να μη θεωρείται επαρκής για την ένταξη αυτών των κοινωνιών στο υπόδειγμα του δυτικού πολιτισμού. Αντιθέτως, ο εκδυτικισμός αποτε-

7. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», *ό.π.*, σ. 86.

8. S. Huntington, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, *ό.π.*, σ. 210, όπου ο Huntington περιγράφει εναργώς τους άξονες στους οποίους ερεϊδόνται οι στρατηγικοί στόχοι της Δύσης και οι οποίοι αποτελούν προϋποθέσεις «εκδυτικισμού» των κοινωνιών, δίνοντας έμφαση στην «προστασία της πολιτιστικής, κοινωνικής και εθνικής ακεραιότητας των δυτικών κοινωνιών με τον περιορισμό του αριθμού των μη δυτικών που εισέρχονται σε αυτές ως μετανάστες ή πρόσφυγες». Για μια εύστοχη ανάλυση, ευρισκόμενη στον αντίποδα της συγκεκριμένης ανάλυσης του Huntington, βλ. Κ. Σταμάτης, *Δίκαιο και δικαιοσύνη στην εποχή των κρίσεων*, Πόλις, Αθήνα 2000, σ. 72, 234-252.

λεί αυστηρό κριτήριο, κατά τον Huntington, για την πιστοποίηση και την εδραίωση της ιδιαιτερότητας του δυτικού πολιτισμού, αλλά και για την αποπομπή των αλλότριων από το σύστημα αυτού του πολιτισμού.

2. Η ΕΤΕΡΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ, ΕΘΝΙΚΩΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΦΟΒΙΚΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ

Ο Huntington κομίζει μία νέα πρόταση, ως προς την κατασφάλιση των προνομίων του δυτικού κόσμου και την επίρρωση της ηγεμονίας του, η οποία είναι συμβατή προς τη νέα διεθνή πραγματικότητα, όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά την κατάρρευση του διπολικού συστήματος και την ύπαρξη ενός υπερεθνικού κέντρου εξουσίας με παγκόσμια ισχύ.

Ωστόσο, δεν φαίνεται να ταυτίζει αυτή την παγκόσμια ισχύ με ένα χαρακτηριστήρα παγκοσμιότητας του δυτικού πολιτισμού.⁹ Αντιθέτως, διατείνεται ότι η ευρεία εξάπλωση ενός τρόπου του ζην ο οποίος προβάλλεται, πολλές φορές, υπό τη μορφή υποδείγματος, δεν συνιστά επιβεβαίωση της οικείωσης του αληθούς περιεχομένου, του πνεύματος και της παράδοσης της Δύσης, αλλά αποτέλεσμα των τεχνικών και άλλων δυνατοτήτων που επιτρέπουν στον δυτικό πολιτισμό να προωθεί, επιτυχώς, τα εξαγώγιμα πολιτισμικά «προϊόντα» του. Γι' αυτόν τον λόγο, ο Huntington προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην κατ' εξοχήν πολιτισμική κατηγορία της εθνότητας και των συναφών αντιπαραθέσεων, όπως αυτές εξεικονίζονται στα διαφορετικά πολιτισμικά συστήματα, στον βαθμό που οι εθνότητες συγκροτούνται και ως πολιτισμικά υποκείμενα. Το γεγονός αυτό αποτελεί απόρροια της στρατηγικής πρόθεσης, εκ της οποίας διαπνέεται το επιχείρημά του και η οποία αποβλέπει στην πολιτισμική περιχαράκωση της Δύσης.

Με αυτόν τον τρόπο, ο Huntington σκοπίμως υποβαθμίζει τη σημαίνουσα και βαρύνουσα σχέση του εκδυτικισμού με την εκβιομηχάνιση και την κυριαρχία της εμπορευματικής λογικής, η οποία προφανώς και δεν αποτελεί αποκλειστικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του δυτικού κόσμου, ενώ, ταυτοχρόνως, συνδέει τον εκδυτι-

9. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», ό.π., σ. 84, και του ίδιου, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, ό.π., σ. 224.

σμό με την επέκταση και την κυριαρχία της κατανάλωσης, για να τονίσει ότι πρόκειται για ένα επιφαινόμενο και όχι για ένα οικουμενικό γνώρισμα της κυριαρχίας του δυτικού κόσμου.¹⁰ Προκειμένου λοιπόν να αναδείξει ως μείζονες τις πολιτισμικές αντιπαραθέσεις και εντάσεις και ως ελάχιστονες τις ιδεολογικές και άλλες διαφορές, επικεντρώνει στις πολιτισμικές σταθερές των θρησκευτικών χαρακτηριστικών, των μορφών εθμικής συμπεριφοράς και των παραδόσεων που συνδιαμορφώνουν την ιστορική δυναμική των εθνοτήτων.

Τα πολιτισμικά στερεότυπα και οι συναφείς προς αυτά αξίες, παραδοσιακές ή μη, αποτελούν και τους όρους με τους οποίους ο Huntington αποτιμά τον βαθμό ανάπτυξης του εκδυτικισμού μιας κοινωνίας, εφόσον η ιδιοπροσωπία των εθνοτήτων ενθυλακώνεται στο πλέγμα των πολιτισμικών γνωρισμάτων.¹¹ Προκειμένου, όμως, να ενισχύσει το στρατηγικό του επιχείρημα για τη «μοναδικότητα του δυτικού πολιτισμού», αναδιατάσσει τα τυπικομορφικά γνωρίσματα αυτού του πολιτισμού, τα οποία εφεξής θα προβάλλει και ως κριτήρια για τον έλεγχο των πολιτισμικών συνομαδώσεων αλλά και των συνεκτικών πολιτισμικών συστημάτων και παραδόσεων.

Έτσι, ο Huntington αναφέρεται σε οκτώ βασικά γνωρίσματα του δυτικού πολιτισμού, τα οποία καθιστούν αυτόν τον πολιτισμό μοναδικό, εφόσον κάθε άλλη πολιτισμική παράδοση φαίνεται να αντιγράφει αυτά τα χαρακτηριστικά και να τα περιλαμβάνει στο τυπικό της σύστημα, χωρίς, όμως, να καθίσταται κοινωνός του ουσιωδέστερου περιεχομένου αυτών των πολιτισμικών σταθερών της Δύσης: κλασική κληρονομιά, δυτικός χριστιανισμός, ευρωπαϊκές γλώσσες, διαχωρισμός θρησκευτικής και κοσμικής εξουσίας, κράτος δικαίου, κοινωνία των πολιτών, αντιπροσωπευτικοί θεσμοί, ατομικισμός.¹²

Ωστόσο, τα ανωτέρω χαρακτηριστικά δεν συνιστούν, κατά τον Huntington, περιεχόμενα ενός καταλόγου πολιτισμικών γνωρισμά-

10. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», *ό.π.*, σ. 86.

11. S. Huntington, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, *ό.π.*, σ. 221.

12. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», *ό.π.*, σ. 87-93, όπου ο Huntington εξηγεί «τι κάνει τη Δύση να είναι δυτική», χωρίς να εξηγήσει πώς κάθε ένα από τα χαρακτηριστικά αυτά συνδέεται, συμφυώς, με την κρίση της Δύσης. Βλ. επίσης A. Macintyre, *Whose Justice? Which Rationality?*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana 1988, σ. 326-349, όπου γίνεται λόγος για τη σχέση μεταξύ φιλελευθερισμού και παραδόσεων.

των, εφόσον, όπως και ο ίδιος διατείνεται, κάθε ένα από αυτά είναι αναγνωρίσιμο και σε άλλα πολιτισμικά συστήματα, αλλά αποτελούν ένα πλέγμα το οποίο συνέχεται ως πολιτισμικό σύνολο, έτσι ώστε ο ουσιαδής συνδυασμός αυτών των ποιοτικών γνωρισμάτων να συστήνει τους θεμελιώδεις άξονες του δυτικού πολιτισμού αλλά και την ιδιοπρόσωπη μοναδικότητά του.¹³

Το ακανθώδες, όμως, ερώτημα, το οποίο αναφέρεται από την ανωτέρω θέση και το οποίο ο ίδιος ο Huntington φαίνεται να παραβλέπει, είναι το γιατί αυτός ο συνδυασμός των πολιτισμικών συστατικών γνωρισμάτων δεν μπορεί να κοινωνηθεί και από άλλους πολιτισμούς, όπως και το ερώτημα για το εάν η σύγχρονη Δύση είναι όντως «δυτική» ως προς τον εαυτό της, δηλαδή, εάν έχει διαφυλάξει αυτό το πολιτισμικό πλέγμα, διατηρώντας, ταυτοχρόνως, και το οικουμενικό του περιεχόμενο.

Βεβαίως, η πραγμάτευση ενός τέτοιου προβλήματος, εκ μέρους του Huntington, θα οδηγούσε το επιχείρημά του σε παρέκκλιση από τη στρατηγική του κατεύθυνση που ερείδεται επί τη βάση τριών αξόνων, οι οποίοι, με τη σειρά τους, συγκροτούν την εννοιολογική απαρτίωση του επιχειρημάτος του.¹⁴ Δηλαδή, ο Huntington διαχωρίζει τον δυτικό από τον νεωτερικό πολιτισμό, για να αντιδιαστείλει τη μοναδικότητα αυτού του πολιτισμού από την οικουμενικότητα του νεωτερικού την οποία, προκειμένου να υπονομεύσει, αποδίδει στην κυριαρχία του καταναλωτικού-εμπορικού εκδυτικισμού. Δεν αναγνωρίζει, όμως, στον νεωτερικό πολιτισμό ουσιαδέςτερο περιεχόμενο και εύρος, με σκοπό να διακηρύξει την αναγκασιότητα της περιχαράκωσης του δυτικού πολιτισμού από άλλους πολιτισμούς, ώστε να διαφυλαχθεί η αξία της μοναδικότητάς του χωρίς να διακυβευθεί η ισχύς της ηγεμονίας του. Αυτό το στρατηγικό επιχείρημα διατρέχει τη σύνολη προβληματική του Huntington, για να απολήξει σε συμπεράσματα και διαπιστώσεις με αξία εφαρμογής σε γεωστρατηγικό και γεωπολιτικό επίπεδο.¹⁵

Αν αναλύσουμε τη συμπερίληψη των πολιτισμικών γνωρισμάτων της Δύσης και τη συστατική για τον δυτικό πολιτισμό συσσω-

13. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», *ό.π.*, σ. 95. Μια, συναφή προς την ανάλυση του Huntington, άποψη αναπτύσσει και ο Z. Brezinski, «A Plan for Europe», *Foreign Affairs*, τόμ. 74, τχ. 1, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1995.

14. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», *ό.π.*, σ. 101.

15. S. Huntington, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, *ό.π.*, σ. 225.

μάτωσή τους σε ένα ενιαίο πλέγμα, θα καταφανεί το γεγονός ότι, όταν ο Huntington αντιπαραβάλλει τη Δύση προς άλλους πολιτισμούς, δεν απεύχεται, απλώς, τον συγχρωτισμό με την πολιτισμική ετερότητα και τους φορείς της, σε γενικό επίπεδο, αλλά αντιστρατεύεται την τάση επιστροφής σε παραδοσιακές πολιτισμικές κοιτίδες.

Δηλαδή, η σύμφυση πολιτικής και θρησκείας στις, διαφορετικές μεταξύ τους, πολιτισμικές παραδόσεις του Ισλάμ και της Ορθοδοξίας αποτελεί έκφραση μιας αντιδυτικής πολιτισμικής συμπεριφοράς και κοσμοθεώρησης, εξαιτίας των οποίων αισθάνεται απειλούμενος ο δυτικός κόσμος. Έτσι, ο Huntington επανέρχεται στην, πολλάκις διακηρυχθείσα, μοναδικότητα του δυτικού πολιτισμού η οποία είναι και η πρώτη που απειλείται.¹⁶ Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την παράδοση του ισλαμισμού και τις θεσμικές κρυσταλλώσεις αυτής της παράδοσης σε επίπεδο κρατικής υπόστασης και οργάνωσης του ισλαμικού κόσμου, το πρόβλημα ανακύπτει από την πλημμυρή μέριμνα για τη διαφύλαξη των ατομικών δικαιωμάτων ή, ακόμη, και την πλήρη άρνησή τους. Έτσι, ο Huntington διαπιστώνει μία υποκρισία εκ μέρους του ισλαμικού κόσμου, στον βαθμό που ο κόσμος αυτός επικαλείται το δίκαιο και τις αρχές σεβασμού των δικαιωμάτων, για να κατοχυρώσει την ιδιαιτερότητα αυτής της παράδοσης, ενώ δεν διστάζει να καταστρατηγήσει τα συνεπαγόμενα από τις αρχές δίκαιου, σε επίπεδο εσωτερικής λειτουργίας των κρατών αυτού του κόσμου, ιδιαίτερος όταν πλήττεται ο «ιερός νόμος» ως περιεχόμενο και συστατική αρχή του κρατικού δικαίου στην ισλαμική παράδοση.¹⁷

Η ανάλυση όμως του Huntington, ο οποίος κρίνει τις πολιτισμικές παραδόσεις και κοσμοθεωρήσεις με αποκλειστικό κριτήριο την παρέκκλισή τους από τον δυτικό πολιτισμό, παραβλέπει ουσιαστικές διαφορές μεταξύ Ορθοδοξίας και Ισλάμ. Οι διαφορές αυτές αφορούν και το θρησκευτικό φρόνημα αλλά και μία διαφορετική εννόηση της σχέσης με την πολιτική, εφόσον εκπορεύονται από μία διαφορετική, πρωταρχική σημασιολόγηση της πολιτικής και των σχέσεων θρησκείας, συντεταγμένης πολιτείας, άσκησης δικαιωμάτων και έκφρασης ελευθεριών. Σε αυτό το σημείο, συναντούμε τον τρόπο με τον οποίο συμφύρονται ο δυτικός χριστιανισμός με τον

16. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», *ό.π.*, σ. 100.

17. S. Huntington, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, *ό.π.*, σ. 220.

ατομικισμό, δηλαδή δύο από τους κεντρικούς όρους που συνθέτουν τον πολιτισμικό ιστό του δυτικού κόσμου και τους οποίους ο Huntington, με πείσμονα διάθεση, αντιπαραβάλλει προς άλλες πολιτισμικές παραδόσεις. Δεν πρόκειται όμως μόνο για πολιτισμικές διαφορές, διότι ο Huntington δίδει έμφαση στην ιδεολογική προτεραιότητα της έννοιας του ατόμου και της κεντρικής θέσης που επέχει στη ρωμαιοκαθολική και προτεσταντική παράδοση, εφόσον στην ατομοκεντρική βάση αυτής της παράδοσης εδράζονται τα ατομικά δικαιώματα και ο πολιτικός φιλελευθερισμός ως συστατικοί όροι του εκδυτικισμού.¹⁸

Ωστόσο, φαίνεται να διαλανθάνει της προσοχής του το γεγονός ότι η αποσάρθρωση των κοινοτικών δεσμών, στους οποίους ενθρονιζόταν το πολιτισμικό σύμπαν των εθνότητων, ενέτεινε τη διαδικασία σχηματισμού των εθνικών-κρατών. Τα κράτη αυτά παγίωσαν χαρακτηριστικά με τα σαφή γνωρίσματα μιας οικουμενικής ιδεολογίας, με αναφορά σε συναφείς αξίες όπως η ατομική ελευθερία και τα δικαιώματα, η ιδέα της προόδου και ο πολιτικός φιλελευθερισμός.¹⁹

Μπορούμε, λοιπόν, να παρατηρήσουμε ότι η διαδικασία σχηματισμού των εθνικών κρατών διαπνέεται, κάποιες φορές, από το πνεύμα μίας αντινομίας. Δηλαδή, παραλλήλως προς την εξακτινώση των οικουμενικών προταγμάτων και αξιών, τα οποία θραύουν το πολιτισμικό κέλυφος της εθνότητας και της σχετικής πολιτισμικής αυτοαναφοράς, υφέρεται και μία κίνηση προς τον εθνικό και πολιτισμικό αυτοπροσδιορισμό, το περιεχόμενο των οποίων προβάλλεται συμφυές προς το περιεχόμενο δημοκρατικών και φιλελευθέρων αξιών. Ο κύριος λόγος ο οποίος δύναται να παράσχει εξήγηση γι' αυτήν την αντινομία έγκειται στη βαρύνουσα σημασία και τη θέση που επέχει η έννοια της εδαφικότητας. Δηλαδή, το εθνικό κράτος σχηματίζεται και διά της αναφοράς του στην αξία της εδαφικότητας, κατά τρόπο ο οποίος εμπνέεται από κατ' εξο-

18. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», *ό.π.*, σ. 97 και 101 και S. Huntington, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, *ό.π.*, σ. 319.

19. Για τις εθνοτικές ομάδες, βλ. και Α. Μεταξόπουλος, «Έθνος, κράτος, εθνότητα: σχόλια σε μία δυτική μυθολογία», *Θεωρία και Κοινωνία*, Γνώση, Αθήνα, Ιανουάριος 1992, σ. 104-105· επίσης Ε. Μπαλιμπάρ - Ι. Βάλλερσταϊν, *Φιλή, Έθνος, Τάξη*, Ο Πολίτης, Αθήνα 1991, σ. 107-131, και Π. Κονδύλης, *Από τον 20ό στον 21ο αιώνα*, Θεμέλιο, Αθήνα 1998, σ. 93-97.

χίν δυτικά οράματα και αξίες, όπως η φιλελεύθερη πολιτική κουλτούρα, το σύστημα δικαίου και η νομική εκφορά των αρχών του, η ρητή διατύπωση και διαφύλαξη των δικαιωμάτων.²⁰ Κατ' αυτόν τον τρόπο, το έθνος-κράτος φαίνεται να διαφέρει προς τους κοινωνικούς σχηματισμούς που εδράζονταν στις εθνότητες και οι οποίοι είχαν ως κύριους άξονες τις κατηγορίες της φυλής και της θρησκείας.

Ακολούθως, αυτή η εύθραυστη ισορροπία, μεταξύ δικαιωματοκρατικού οικουμενισμού και αναφοράς στην εδαφικότητα, από το 18ο αιώνα και εντεύθεν, συχνά επέφερε την πολιτική αξιοποίηση του πολιτισμού από τον ρομαντικό εθνικισμό. Δηλαδή, η ευρωπαϊκή παράδοση, κάθε φορά που καταγραφόταν υποχώρηση των ριζοσπαστικών αξιών τις οποίες κατέλειψε ο Διαφωτισμός, αντιμετώπιζε τις συνέπειες μιας συντηρητικής πολιτικοποίησης της παραδοσιακής κουλτούρας.²¹ Όμως, στην προβληματική του Huntington δεν υπάρχει σαφής πραγμάτευση αυτής της αντινομίας. Ως αποτέλεσμα προκύπτει η απαξίωση που ο ίδιος επιφυλάσσει σε κάθε αίτημα που αφορά την εθνική αυθυπαρξία, όπως είναι η εθνική ανεξαρτησία. Η θέση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι ελλείπουν τα κριτήρια που διαχωρίζουν ένα ριζοσπαστικό αίτημα, με δημοκρατικό περιεχόμενο, που προβάλλει την εθνική ανεξαρτησία ως δικαίωμα, από ένα αίτημα συντηρητικής αναδίπλωσης σε προϋφιστάμενα οιονεί χαρακτηριστικά εθνικής και πολιτισμικής ιδιοσυστάσιας.

Το φοβικό σύνδρομο, από το οποίο κατατρύχεται η Δύση ευρισκόμενη ενώπιον των εθνοτικών ανταγωνισμών και της αφύπνισης των θρησκευτικών αντιπαραθέσεων, δεν οφείλεται μόνο στην απειλή που συνιστά αυτή η αντιπαλότητα για τη συνοχή του δυτικού κόσμου, αλλά έγκειται και στο γεγονός ότι ο κόσμος αυτός αποστρέφεται πολλές από τις αξίες που συγκρότησαν τον πολιτισμό του.

20. Για μια προσέγγιση διαφορετική από αυτή που επιχειρούμε σε αυτό το άρθρο, ως προς το ζήτημα της θεωρίας των δικαιωμάτων και τη Δύση, βλ. Χ. Γιανναράς, *Η απανθρωπία του δικαιώματος*, Δόμος, Αθήνα 1998, σ. 162-165.

21. Κ. Παπαϊωάννου, *Φιλοσοφία και Τεχνική*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 1994, σ. 98. Βλ. επίσης, Κ. Τσουκαλάς, *Είδωλα Πολιτισμού-Ελευθερία, ισότητα και αδελφότητα στη σύγχρονη πολιτεία*, Θεμέλιο, Αθήνα 1991, σ. 63, καθώς και Κ. Σταμάτης, *Δίκαιο και δικαιοσύνη...*, ό.π., σ. 258.

3. Η ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: ΕΝΑ ΕΠΙΔΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΤΑΞΥ ΗΘΙΚΗΣ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Από το επιχείρημα του Huntington δεν λείπουν οι αναφορές σε δικαιϊκές αρχές, καθώς και σε μία ιδέα της πολιτικής, όπου αυτή επιτελεί έναν καθοριστικό, ρυθμιστικό ρόλο σε παγκόσμιο επίπεδο πάντοτε κατ' επίκληση των αρχών δικαίου. Είναι, όμως, επάναγκες να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο ο Huntington συνδέει το δίκαιο και την πολιτική, προβάλλοντας μία ορισμένη εκδοχή τους η οποία θα έχει παγκόσμια ισχύ και αναφορά. Παράλληλα, ο ίδιος συνδέει την επιβολή της κυριαρχίας της συγκεκριμένης εκδοχής του δικαίου και της πολιτικής, έτσι όπως αντιλαμβάνεται τη συνάφειά τους με τη δυναμική των πολιτισμικών αντιπαραθέσεων. Απαιτείται λοιπόν η ανάλυση της εννοιολογικής απαρίθωσης των όρων, οι οποίοι συνέχουν τη θεωρητική κατασκευή επί της οποίας εδράζεται το επιχείρημα του Huntington. Ταυτοχρόνως, καθίσταται αναγκαία η μελέτη της μεθοδολογικής σπονδύλωσης και της διάταξης των αξόνων επί των οποίων εδράζονται οι θέσεις στις οποίες αυτός απολήγει.²² Με αυτόν τον τρόπο, καθίσταται δυνατή η κατανόηση των προϋποθέσεων που θέτει ο Huntington για την αρτίωση του επιχειρήματός του, ενώ, ταυτοχρόνως, είναι δυνατή και η αποσαφήνιση των λόγων που υπαγορεύουν ως αναγκαίο, για ένα τέτοιο επιχείρημα, τον διαχωρισμό του δυτικού πολιτισμού από την οικουμενικότητα η οποία υλοκαθίσταται από τις έννοιες της μοναδικότητας και της παγκόσμιας κυριαρχίας και υπεροχής.

i. Ο κριτικός έλεγχος του επιχειρήματος του Huntington προαπαιτεί την κατανόηση ενός σημαντικού παράγοντα: ότι, δηλαδή, η αναφορά στη δυναμική των πολιτισμικών αντιπαραθέσεων δεν είναι ήσσονος σημασίας και σπουδαιότητας, ούτε και μικρότερης εμβέλειας, σε σχέση με τις αναφορές προς τα ιδεώδη του οικονομικού φιλελευθερισμού τα οποία προβάλλονται ως παγκόσμια.

Σε αυτό, όμως, το σημείο εμφιλοχωρούν κάποια ερωτήματα σχετικά με την τυπολογία και το περιεχόμενο του πολιτισμικού παράγοντα ο οποίος, κατά τον Huntington, θεωρείται ως ο κατ' εξοχήν

22. S. Huntington, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, ό.π., σ. 44-46.

παράγοντας που θα υποκινήσει συγκρούσεις και ανατροπές, ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση του διπολισμού στο διεθνές σύστημα. Δηλαδή, ποια στοιχεία, περιεχόμενα στο σύγχρονο πολιτισμικό παλίμψηστο, αποτελούν δυνητικούς παράγοντες μιας σύγκρουσης και με ποια κριτήρια τα χαρακτηριστικά αυτά των πολιτισμών λογίζονται ως πιθανά αίτια συγκρούσεων; Επίσης, ανακύπτει το ερώτημα για το πώς είναι δυνατό να καθορισθεί εάν αυτά τα χαρακτηριστικά, που πυροδοτούν συγκρούσεις, είναι πάντοτε τα ίδια ή εάν η διαμόρφωσή τους ποικίλλει αναλόγως προς τις αναδιατάξεις που επιφέρουν οι συντελούμενες, στο διεθνές σύστημα, αλλαγές.

Ο Huntington φαίνεται να παραβλέπει αυτή την προβληματική και προβάλλει ως αποκλειστικό, εξηγητικό όρο αυτών των πιθανών συγκρούσεων την αντιπαλότητα εκείνων των πολιτισμών που διαφοροποιούνται προς τον δυτικό πολιτισμό.²³ Με αυτόν τον τρόπο, όμως, το επιχείρημά του για τη σύγκρουση των πολιτισμών προσκρούει σε μία σημαντική δυσκολία, διότι το θεμελιώνει επί τη βάση του αποδεικτέου, δηλαδή αυτού που τίθεται προς απόδειξη. Δηλαδή, η παραδοχή περί ανταγωνισμού των πολιτισμικών συστημάτων δεν είναι δυνατό να αποτελεί βάση απόδειξης για το γεγονός ότι αυτός ο ανταγωνισμός θα υποκινήσει, κατ' ανάγκη, ισχυρές συγκρούσεις. Έτσι, εφόσον δεν έχει καθορίσει τα κριτήρια που μπορούν να προσδιορίσουν ποια από τα χαρακτηριστικά των πολιτισμών τους εξωθούν προς σύγκρουση, μπορεί απλώς να πιθανολογήσει ότι κάποιες από τις αιτίες των διεθνών συγκρούσεων θα είναι πολιτισμικής υφής. Ο Huntington, κατά την οργάνωση του επιχειρηματός του, διαπράττει λήψη του ζητουμένου. Δηλαδή, εκλαμβάνει ως δεδομένο, για τη θεμελίωση του επιχειρήματος, αυτό που με το ίδιο το επιχείρημά του καλείται να αποδείξει. Έτσι, είναι σαν να παρουσιάζει τα είδη του πολιτισμού ως περιέχοντα κάποια αμετάβλητα ουσιολογικά γνωρίσματα τα οποία, επειδή είναι διαφορετικά μεταξύ τους, οφείλουν, ούτως ή άλλως, να πυροδοτούν συγκρούσεις. Με αυτόν τον τρόπο, καθιστά, ταυτοχρόνως, τα διαφορετικά γνωρίσματα των πολιτισμών αίτια και αποτελέσματα των συγκρούσεων στις οποίες αναφέρεται και τις οποίες αποδίδει στους πολιτισμούς.²⁴

ii. Για να κατανοηθεί επαρκέστερα ο στρατηγικός χαρακτήρας

23. Στο ίδιο, σ. 35.

24. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», ό.π., σ. 107.

του επιχειρήματος του Huntington και οι προεκτάσεις σε επίπεδο γεωπολιτικής ανάλυσης, είναι ανάγκη να διερευνηθούν η συνάφεια μεταξύ της κεντρικής θέσης που επέχουν οι πολιτισμικές συγκρούσεις στο διεθνές περιβάλλον, σύμφωνα με την ανάλυσή του, το παγκόσμιο κράτος ως άκαμπτο ιδεώδες προτασσόμενο από την παγκοσμιοποίηση, αλλά και το εθνικό κράτος το οποίο λειτουργεί ως αντάρχειμα στην ανάπτυξη της παγκόσμιας τάξης.

Αυτή η παγκόσμια τάξη η οποία, κατά τον Huntington, είναι συμφυής προς την πολιτική και στρατιωτική κυριαρχία του δυτικού κόσμου, αναπροσδιορίζει το περιεχόμενο της πολιτικής και τη σχέση της τελευταίας με τις αρχές του δικαίου. Η ύπαρξη μίας παγκόσμιας κοινωνίας προβάλλει το ιδεώδες μίας παγκόσμιας ειρήνης, εφόσον η εξασθένηση της ισχύος των εθνικών κρατών θα επιφέρει και την άμβλυνση των μεταξύ τους διαφορών.²⁵ Κατ' αυτόν τον τρόπο, η πολιτική εκπίπτει σε υποδεέστερη θέση, εφόσον υποχωρούν οι εντάσεις που την τροφοδοτούν, αλλά και επειδή η συνοχή της παγκόσμιας τάξης θα καθιστά, δια της οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος, υπερχεράσμιμες αυτές τις διαφορές. Βάσει αυτών των παραδοχών, ο Huntington θεωρεί δυνατή μία κοινή πολιτική οργάνωση αυτής της παγκόσμιας κοινωνίας στην οποία, οι μόνες κυρίαρχες διαφορές ικανές να απειλήσουν την ηγεμονεύουσα κουλτούρα και ισχύ του δυτικού κόσμου, θα είναι οι πολιτισμικές.²⁶

Το δεύτερο στοιχείο που αναπροσδιορίζει το περιεχόμενο και τη θέση της πολιτικής, υπό την προοπτική αυτού του παγκόσμιου ιδεώδους, είναι ο απόλυτος, πλήρης και καθοριστικός έλεγχος του οικονομικού στοιχείου επί του πολιτικού. Σε αυτή την περίπτωση, η ομολογία του Huntington περί του γεγονότος ότι ο δυτικός πολιτισμός είναι μοναδικός αλλά όχι οικουμενικός, παραδοχή η οποία περιέχει αποβλέψεις ισχύος και ηγεμονίας απογυμνωμένες από κάθε ειρηνιστικό και ανθρωποκεντρικό όραμα, είναι μία ομολογία η οποία παραβλέπει το γεγονός ότι ο νεωτερικός πολιτισμός δεν

25. Κ. Σταμάτης, *Δίκαιο και δικαιοσύνη...*, ό.π., σ. 69 και Π. Κονδύλης, *Από τον 20ό...*, ό.π., σ. 89.

26. S. Huntington, *Η Σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, ό.π., σ. 18· βλ., επίσης, για τη σχέση πολιτικής και φιλελευθερισμού στο Π. Σούφλας, «Πρόσωπα και πολίτες. Όψεις του φιλελευθερισμού και του κοινωνικού συμβολαίου», *Ισοπολιτεία*, I [1997], σ. 93, καθώς και Μ. Αγγελίδης, *Φιλελευθερισμός κλασικός και νέος*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα 1993, σ. 11-18.

προσδιορίζεται ως παγκόσμιος αλλά ως οικουμενικός υπό την έννοια ότι αυτός έθεσε και δικαιολόγησε αιτήματα και αξιακά προτάγματα με οικουμενικό εύρος και ισχύ (π.χ., η αρχή ότι όλοι οφείλουν να είναι ίσοι ενώπιον του νόμου).²⁷

Το ιδεώδες μίας παγκόσμιας κοινωνίας δεν μπορεί να εδράζεται στη βάση μίας οικονομικής επικυριαρχίας, διότι οι αδικηθέντες από τη διαδικασία της κατανομής θα έχουν πάντοτε σημαντικούς λόγους για να ξεγεύονται. Ακόμη, καθίσταται ιδιαίτερος εύθραυστο αυτό το παγκόσμιο ιδεώδες του Huntington, εφόσον δεν αναφέρεται σε μια ριζοσπαστική πολιτική υπέρβαση του εθνικού κράτους που αποτέλεσε και τον ιστορικό και πολιτικώς ορθολογικό άξονα για την έδραση της λαϊκής κυριαρχίας. Αντιθέτως, ευαγγελίζεται την υπέρβαση των εθνικών, κρατικών οντοτήτων ως εμποδίων στην παγκόσμια κυριαρχία του εμπορίου και του διεθνούς κεφαλαίου και των αξιών που αυτή εδραιώνει.

Έτσι, το ιδεώδες της «παγκόσμιας κοινωνίας» ίσταται απλώς ως μεθοδολογικό στρατήγημα που προβάλλει ένα επιχείρημα υπέρ της κυριαρχίας μίας πλανητικής εξουσίας, δεδομένου ότι, η έλλειψη ορθολογικών κριτηρίων με πολιτικό και δικαιοπρακτικό χαρακτήρα και περιεχόμενο, καθιστά το πρόβλημα της κατανομής των πόρων έτοιμο προς επίλυση επ' ωφελεία των κατόχων της παγκόσμιας οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος.

Με αυτόν τον τρόπο, το επιχείρημα του Huntington τίθεται προ του νεωτερικού πολιτικού σχεδιάσματος και, ως προνεωτερικό επιχείρημα, επιμένει να αγνοεί το γεγονός ότι ο πολιτικός παράγοντας εμφιλοχωρεί στον οικονομικό μέσω του ανοιχτού προβλήματος της κατανομής, γεγονός εκ του οποίου προεξαγγέλλονται νέες σφοδρές πολιτικές αντιπαραθέσεις. Κατά συνέπεια, η παγκόσμια ειρήνη μόνον ως ευχετική διατύπωση θα προσιδίαζε προς αυτό το πρότυπο μίας παγκόσμιας κοινωνικής, οικονομικής οργάνωσης η οποία, πλέον, δεν κινδυνεύει μόνο από τις πολιτισμικές συγκρούσεις.²⁸ Η έλλειψη των ορθολογικών, πολιτικών κριτηρίων που ά-

27. S. Huntington, «Η Δύση μοναδική, όχι οικουμενική», *ό.π.*, σ. 95.

28. Κ. Σταμάτης, *Δίκαιο και δικαιοσύνη...*, *ό.π.*, σ. 120 και 259. Βλ., επίσης, Σ. Μπάλιας, «Κρίση της αντιπροσώπευσης και δημοκρατία», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ. 9, Θεμέλιο, Απρίλιος 1997, σ. 165· Π. Σούρλας, «Ο φιλελευθερισμός χωρίς τις διαστρεβλώσεις του», *Το Βήμα*, 5.12.1993 και Π. Νούτσος, «Η μονοδιάστατη σκέψη στη "μεταδιπολική εποχή"», *Φιλοσοφείον*, Αθήνα 2001, σ. 291-297.

πτονται του προβλήματος της κατανομής των πόρων μετατοπίζει το επιχείρημα του Huntington προς το επίπεδο ενός συντηρητικού επιχειρήματος. Κύριο χαρακτηριστικό ενός τέτοιου επιχειρήματος είναι ο μαρασμός της πολιτικής μέσα στο πλέγμα των ισχυρών πολιτισμικών αντιπαραθέσεων και η επίκληση αυτών των αντιπαραθέσεων για μια πιο ισχυρή περιχαράκωση του δυτικού κόσμου. Ο δυτικός κόσμος, την εκπροσώπηση του οποίου αυτοδικαίως αναλαμβάνει με το έργο του ο Huntington, προκειμένου να παράσχει ένα υπόδειγμα συνηγορίας προς δικαιολόγηση των στρατηγικών επιδιώξεων της νέας τάξης, αυταρέσκεται να καλείται μοναδικός και όχι οικουμενικός, αφού οι νεωτερικές, δικαιοπρακτικές αρχές συμφύρονται μέχρι εξαλείψεώς τους στο ενιαίο πλέγμα νομοθετικών, δικαστικών εξουσιών με παγκόσμια δικαιοδοσία και αρμοδιότητα και με δυνατότητα επιβολής διά της στρατιωτικής ισχύος.

Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις, λοιπόν, υποκαθίστανται από τις πολιτισμικές και αυτός είναι ένας μάλλον εύκολος τρόπος για να διακηρυχθεί ο κερματισμός της εθνικής κυριαρχίας, προς όφελος της παγκόσμιας τάξης και της ηγεμονίας ενός υπερεθνικού κέντρου εξουσίας, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη λαϊκή κυριαρχία, αλλά και για την πολιτική κουλτούρα της αλληλεγγύης, την ορθολογική, πολιτική αυτενέργεια και τη δυνατότητα πολιτικού και πολιτισμικού προσδιορισμού. Σ' αυτή την περίπτωση, όντως θα είναι άσκητη η σύμφυση δικαίου και πολιτικής, αφού η «νομιμότητα» της άσκησης πολιτικής και στρατιωτικής βίας δεν θα είναι, απλώς, το άλφα και το ωμέγα της παγκόσμιας τάξης, αλλά θα αποτελεί ολόκληρο το αλφάβητο του σύγχρονου, παγκοσμιοποιημένου, πλέον, πειθαναγκασμού.